

Mediajulkisuutta ei voi hallita, mutta siihen voi vaikuttaa

■ VIRVE MERTANEN

Ulla Järvi & Tuula Vainikainen:
Asiantuntijan mukaan.
Viestintäopas media-ajan
asiantuntijoille. Enostone 2010.

Kaksi viestintäalan konkaria on tarttunut ajankohtaiseen aiheeseen, kun Ulla Järvinen ja Tuula Vainikainen ovat kirjoittaneet oppaan tiedonlähteilleen eli eri alojen asiantuntijoille: tutkijoille, vi-
ranhaltijoille ja tietonsa vaikkapa elämäkokemuksella hankkineille. Kirjassa tarkastellaan mediaviestintää myös tiedottajan ja toimittajan näkökulmista, vaikka puolet kirjasta annetaan asiantuntijaa hyödyntävälle pohdinnalle. Tiedon jakajan roolia korostavasta painotuksesta huolimatta kirjan lukeminen on opettavaista myös tiedon pyytäjille. Toimittajankin on hyvä tunnistaa asiantuntijan kanta saamaansa julkisuuteen.

Monet kirjan havainnolliset esimerkit tulevat kirjoittajille läheisestä lääketieteestä. Molemmat ovat tiede- ja lääketieteen toimittajia, Vainikainen on myös entinen yliopistotiedottaja. Molemmat kirjoittajat ovat ansioituneet myös tietokirjantekijöinä. He tuntevat aiheensa hyvin omakohtaisesti, ovathan he median kanssa tekemisissä sekä tiedottajan, toimittajan että asiantuntijan rooleissa.

”Media tarvitsee, käyttää ja kuluttaa asiantuntijoita aina vain enemmän, sillä yhteiskunnassa keskustellaan pääasiassa median välityksellä”, kirjoittajat toteavat. Siksi asiantuntijoilta edellytetään vank-

koja viestintätaitoja. Tiedemaailman asiantuntijoiden saamassa mediajulkisuudessa ei ole kysymys pikkuasiasta, ei tutkijoille eikä yhteiskunnalle. Tutkijoille julkaiseminen on ammatissa etenemisen ehto, puntaroidaanhan heidän osamistaan juuri julkaisujen perusteella. Tutkimusaiheen mediassa saama tila saattaa vaikuttaa rahoitukseen, koska aihe tuntuu päättäjistä tutulta, tärkeältä ja ajankohtaiselta. Yhteiskuntakin odottaa vastinetta tutkimuksen saamalle julkiselle rahoitukselle. Veronmaksajilla on oikeus tietää, mihin heidän rahojaan käytetään.

Näihin vaatimuksiin nähden tutkijankoulutukseen liittyvä mediataitojen opastus on täysin riittämätöntä, koska asiantuntijan täytyy hallita useita viestintäkanavia ja -lajeja. Tässä Järvi ja Vainikainen tulevat kirjallaan asiantuntijan avuksi. He selvittävät mediakentän toimintaa monesta näkökulmasta ja kehottavat hyödyntämään viestintäalan osaajien ammattitaitoa. Kun kaikki osapuolet tuntevat toistensa työtehtävän ja luottavat toisiinsa, hyvään lopputulokseen on helpompi päästä. Hyvässä lopputuloksessa molemmat osapuolet voittavat: asiantuntija saa viestinsä perille, ja media saa yleisöään kiinnostavan hyvän jutun, jota se tarvitsee elääkseen.

Yliopistoissa opastetaan tieteen sisäiseen vuoropuheluun, joka edellyttää tieteellisen julkaisemisen konventioiden ja vähintään englannin kielen suullista ja kirjallista hallintaa. Nykyaikana tieteenalan sisäinen keskustelu ei vain enää riitä eivätkä sen säännöt päde yliopiston ulkopuolella. Tutkijan on toimittava informaatioverkostossa ja opittava selittämään

asiansa yleistajuisesti tieteenalansa ulkopuolisille tiedon tarvitsijoille. Asiantuntemusta jaetaan eri keinoin eri kohderyhmille.

Suurin osa akateemisen tutkimuksen suorittaneista työllistyy muualle kuin yliopistoon, ja silloin asiantuntijatieta ei enää pidäkään paketoita tieteelliseen muotoon, ei medialle eikä muille tiedon käyttäjille. Lääkäri on unohdettava latinaan, kun viesti kerrotaan potilaalle. Konsultin on turha luovuttaa raporttia, jota asiakas ei kykene lukemaan ja josta hän ei heti selkeästi löydä keskeisiä tuloksia ja toimitus suosituksia. Huonosti muotoiltu lakipykälä saattaa vaarantaa kansalaisten oikeusturvan, jos lain henki ei välity tuomarin päätöksiin. Huonot muotoilut voivat johtaa asiantuntijan nololla tavalla lehtien palstoille. Siellä onkin viimeaikoina ruodittu muun muassa surkeita lakiesityksiä.

Oppaan kirjoittajat muistuttavat lukijaa, että tiedon hyödyntämiseen pyrkivä, yleistajuinen kirjoittaminen vaatii olennaisen asian selkeää kiteyttämistä, joskus yksityiskohtien rönsyjä karsien, ammattitermejä karttaen tai niille yleiskielisiä vastineita etsien. Asiantuntijan on kyettävä selvittämään erityisalueensa perusasiat niin, että tiedottaja kykenee laatimaan niistä uutisen tiedotteeseen ja toimittaja osaa kertoa aiheesta yleisölleen. Vaikeaselkoisilla lehdistötiedotteilla ei saavuteta suurta yleisöä vaan toimittajan rosakori.

TV- tai radiohaastattelussa asiantuntijan on oltava selkeä nopeasti, sillä hänen on kyettävä tiivistämään muutama minuuttiin tutkimuksensa ydinasiat ja pystyttävä selvittämään, mitä yleises-

ti kiinnostavaa tutkimustuloksista seuraa. Vaikka haastattelevalta toimittajalta on toki lupa odottaa aiheeseen perehtymistä, hän ei voi eikä hänen kuulu tietää kaikesta kaikkea. Kirjoittajat korostavat huolellisen tilanteeseen valmistautumisen merkityksestä ja antavat monta hyödyllistä muistilistaa, jotka auttavat asiantuntijaa esittämään asiansa selkeästi ja esiintymään sujuvasti.

Mitä tekee tutkija, joka tarvitsee julkisuutta tieteenalalleen, mutta askartelee sellaisten kysymysten parissa, joilla ei Helsingin Sanomiin ole asiaa? Mitä jos hän selvitteessään tutkimustaan joutuu tullakseen ymmärretyksi ensin selostamaan toimittajalle tutkimus-alansa 50 viimeisen vuoden keskeiset tulokset? Kuinka hän ottaa huomioon julkisuuden lait? Täytyykö hänen jättäytyä julkisesta keskustelusta vai onko hänen hyväksyttävä mielestään epätarkka esitystapa?

Jotkut armoitetut osaavat viestiä vaikeistakin asioista, en väitä että harjoittelematta mutta ehkä helpommin kuin toiset. He eivät tee tunnetuksi vain omaa tutkimustaan vaan koko edustamaansa tieteenalaa. Esimerkiksi itse nautin suunnattomasti Kari Enqvistin kirjoista ja esitelmistä, vaikka minulla yhteiskuntatieteilijänä ei ole kosmologian perustietoja. Ja luulenpa, että Enqvist on tehnyt kosmologiaa tunnetuksi jättämällä jotakin minulle kertomatta ja säästämällä toiset aiheet vain tutkijoiden väliseen pohdiskeluun. Ei hänen asemansa tutkijana ole tällaisesta julkisesta esiintymisestä kärsinyt, päinvastoin.

Järvi ja Vainikainen kertovat kirjassaan Leena Palotiestä, joka osasi hyödyntää mediaa niin, et-

tä kaikki osapuolet saivat yhteistyöstä haluamansa. Joskus Palotie levitti geenitutkimuksen ilosanomaa vaatekaapin ovet sepposen selällään. Onpa tästä vaatekaappijournalismista mitä mieltä tahansa, Palotien mediataitoja on pakko kunnioittaa, sillä hän sai geenitutkimuksen suuren yleisön tietoisuuteen.

Vaikka kirjoittajat kannustavat asiantuntijaa kertomaan tietonsa muille, he muistuttavat, että on myös hetkiä, jolloin asiantuntijan on osattava sanoa ei: ”Kaikkiin kyselyihin ei ole pakko vastata eikä kaikkiin yhteydenottoihin tarvitse vastata heti. Tutkijallakin on oikeus tuumaustaukoon.” Selkeäsanaista, helposti tavoitettavia asiantuntijoita saatetaan pyytää kommentoimaan aiheita, jotka eivät kuulu heidän osaamisalueeseensa. Siihenkään ei tarvitse suostua. Oman reviiirin tunnistaminen ja uskollisuus itselleen ovat myös asiantuntijan tarvitsemaa mediaosaamista. Kun toimittajat alkavat olla kiinnostuneempia asiantuntijan hiuksista kuin hänen osaamisestaan, ei-sana kannattaa ottaa käyttöön. Median pyöritettäväksi ei ole pakko alistua. ”Julkisuutta ei voi valita eikä hallita, mutta siihen voi vaikuttaa”, kirjoittajat tiivistävät ajatustaan. ”Asiantuntija voi määritellä julkisuutensa rajat ja nostaa myös itse esiin ajankohtaisina ja tärkeinä pitämiään näkökulmia.”

Kun asiantuntijan ja median yhteistyö sujuu, asiat selviävät yhteisymmärryksessä molempien tarpeita kunnioittaen. Asiantuntija tulee vastaan ja muotoilee viestinsä yleisöä kiinnostavaan muotoon. Tiedottaja vinkkaa toimittajalle uutisen mielenkiintoisesta aiheesta ja auttaa näin asiantuntijaa saamaan

yhteyden median edustajiin. Toimittaja tekee aiheesta jutun, joka kiinnostaa yleisöä. Kaikki luottavat toisiinsa. Asiantuntija saa tarkistaa jutun ennakkoon, jos se vain on mahdollista, ja asiantuntija kunnioittaa toimittajan journalistista oikeutta juttuunsa.

Asiantuntijan mukaan -viestintäopas tasoittaa tietä asiantuntijan ja median välillä omalla persoonallisella tavallaan. On julkaisuja, joita voi lukea kuin maantietä ajaisi: suuraa posotusta A:sta Ö:hön. *Asiantuntijan mukaan* -kirjan lukeminen sen sijaan on kuin hyppelehtimistä kiveltä toiselle. Kahden kirjoittajan lisäksi äänessä on pikaisen laskuni mukaan ainakin 55 nimeltä mainittua tutkijaa, tiedottajaa ja toimittajaa, mikä tekee lukuelämyksestä katkonaisen. Välillä on pysähdyttävä pohtimaan kommentaattoria, sitten on palattava takaisin kirjan kirjoittajien sanomaan. Moniääninen vakuuttelu tuo kirjaan uskottavuutta mutta myös jonkin verran toistoa, koska asiantuntijat ovat monesta asiasta jokseenkin samaa mieltä. Minulle olisi riittänyt yksi sitaatti vaikkapa tutkijan imagonrakentamisen välttämättömyydestä, nyt sain niitä useita.

Kirjassa vältetään sormi pystyssä paasaamista ja annetaan tilaa lukijan omille oivalluksille. Siinä selvästi vierastetaan oppikirjaisuutta ja haetaan mallia aikakauslehtien maailmasta. Kirjassa on varsinaisen tekstin lisäksi lunttilistoja ja huoneentauluja, jotka tiivistävät kirjoittajien tärkeinä pitämiä asioita. Mukana on myös havainnollistavia tapausesimerkkejä, pitkäköjäkin. Suorat sitaattit ja ylösnostot (ns. älähdykset) pyrkivät nekin kiinnittämään lukijan huomion kirjoittajien tärkeinä pi-

tämiin asioihin. Erilaisia aikakauslehtimäisiä tekstielementtejä on jopa niin paljon, että kirjan ulkoasun suunnittelija tuntuu olleen pulassa sovitellessaan palasia lehteä puolta pienempään tilaan. Lukija olisi hyötynyt aineiston karsimisesta, tiukemmasta jäsentelystä, johdonmukaisemmasta visualisoinnista ja kieliäsen huolellisemmasta viimeistelystä. Olisikohan tekijöille tullut kiire saada kirja julki Turun kirjamessuilla?

Onneksi kirjan perusrakenne on kunnossa ja teksti täyttä asiaa. Kynänkäyttäjinä kirjoittajat ovat harjaantuneita, ja siksi heidän tekstiään on vaivatonta lukea. Suoraviivaista asiassa etenemistä arvostaville lukijoille suosittelen pysyttämistä ensin vain Järven ja Vainikaisen kirjoittamassa leipätekstissä, itsenäisiin harmaalle pohjalle taitettuihin, katkoviivoilla rajattuihin esimerkkeihin, kainalojuttuihin ja muihin tekstinpätkiin voi – ja kannattaa – palata ensilukeman jälkeen. Kirjan loppuun on jätetty poimittavaksi vinkit viestintätaitojensa kehittämistä innostuneelle lukijalle.

**Kirjoittaja on valtiotieteen maisteri ja Työterveyslaitoksen kustannustoi-
mittaja.**